

УДК 378.111 – 057.87 : 343.35

М. І. РЯБЕНКО

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОФІЛАКТИКИ ПРОЯВІВ ОЗНАК КОРУПЦІЇ У ВУЗАХ

У статті розглянуті особливості діяльності органів студентського самоврядування в вищому навчальному закладі (ВНЗ). Висвітлена важливість роботи щодо профілактики проявів корупції у вищих навчальних закладах. Проаналізовано повноваження органів студентського самоврядування в управлінні вищим навчальним закладом, їх роль як основного суб'єкта щодо профілактики проявів ознак корупції в вищих навчальних закладах.

Ключові слова: студентське самоврядування, суб'єкт, профілактика, ознака, корупція, вищий навчальний заклад.

М. И. РЯБЕНКО

СТУДЕНЧЕСКОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ КАК СУБЪЕКТ ПРОФИЛАКТИКИ ПРОЯВЛЕНИЙ ПРИЗНАКОВ КОРРУПЦИИ В ВУЗАХ

В статье рассмотрены особенности деятельность органов студенческого самоуправления в ВУЗах. Показана важность работы по профилактике проявлений коррупции в высших учебных заведениях. Проанализированы полномочия органов студенческого самоуправления в управлении высшим учебным заведением, их роль как основного субъекта по профилактике проявлений признаков коррупции в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, субъект, профилактика, признак, коррупция, высшее учебное заведение.

M. I. RYABENKO

STUDENT'S SELF – GOVERNMENT AS THE PARTY OF PREVENTION OF MANIFESTATION'S FACTORS OF CORRUPTION IN INSTITUTE OF HIGHER EDUCATION

The peculiarities of student's self-government activities in institute of higher education are examined in the article. The importance of work on prevention of manifestation's factors of corruption in institute of higher education was reveled in the article. The analysis of student's self-government powers in institute of higher education was represented in the article. Their functions as basic party on prevention of manifestation's factors of corruption in institute of higher education.

Keywords: student's self-government, party, prevention, factor, corruption, institute of higher education.

Одним з основних показників потенціалу будь-якої країни в світі є ефективність функціонування її системи освіти. Загальновідомо, що жодна сфера суспільної діяльності не впливає на розвиток особистості людини так, як освітня сфера. Розвиток системи вітчизняної освіти за останні роки значною мірою відбувається під впливом відповідних соціально-економічних та політичних процесів. На жаль, на шляху формування високоосвічених, високоморальних, духовно здорових громадян молода українська держава зіткнулась з таким явищем, як корупція, що як соціальна патологія поширилась майже в усі сфери нашої діяльності. Враховуючи, що до вузів України вступає більшість випускників загальноосвітніх навчальних закладів, вища школа стає одним з найактивніших учасників підготовки майбутніх фахівців, які впливатимуть на розвиток усіх сфер життя в нашій країні у недалекому майбутньому. Треба зазначити, що за останній час на законодавчому рівні значно зросли повноваження органів студентського самоврядування. Тому, на наш погляд, студентське самоврядування як один з органів управління вищим навчальним закладом, повинен стати активним суб'єктом щодо забезпечення умов, які унеможливають виникнення в навчально-виховному процесі будь-яких проявів ознак корупції.

Зауважимо, що з боку державних інституцій та науковців багатьох галузей приділяється велика увага щодо діяльності органів самоврядування та їх ролі в управлінні навчальним закладом. Так, проблема організації учнівського самоврядування розглянута в дослідженнях Є. Бачинської, В. Бобрицька, А. Волохова, И. Фришман, М. Врублевської, Н. Дика, І. Даніліва, К. Дорошенка, Т. Доценко, Л. Качинська, В. Крашевський, Б. Набока, А. Сарнавський та інших. Вивченню роботи органів студентського самоврядування в вищих навчальних закладах присвячено роботи як вітчизняних так і закордонних вчених. Зокрема проблему організації та соціально-педагогічного становлення студентського самоврядування відбито у наукових працях Я. Болюбаша, М. Весни, В. Ізбедської, В. Кипень, Л. Подоляк, К. Потопи, М. Степка, А. Ржевської, А. Троцька, М. Фіцули, В. Юрченка та ін. Аналізом практики організації студентського самоврядування закордоння займалися Т. Буяльська, Т. Бондар, Я. Колибабюк, Д. Досік, Н. Еванс, Р. Сміт та ін.

В умовах, коли гостро постала проблема розповсюдження негативних звичок серед молоді України, дуже актуальними стали дослідження щодо профілактичної роботи в навчальних закладах. Зокрема, заслуговують на увагу праці Г. Золотової, З. Коробкіна, В. Оржеховської, Н. Пихтіної, В. Попова О. Сердюка, І. Шишова та інших вчених. Так, О. Югова в своєму дисертаційному дослідженні приділила увагу педагогічним умовам діяльності освітніх закладів по профілактиці адиктивної поведінці. Також В. Сорочинська, О. Удалова, В.С. Штифурак досліджували систему профілактики серед учнівської та студентської молоді таких негативних явищ як СНІД, алкоголь, наркоманія.

Глибокі політичні, економічні, соціокультурні зміни які відбулися в Україні наприкінці ХХ століття призвели до зростання інтересу дослідників до проблеми корупції в світі, та зростання корупційних проявів в Україні зокрема. Аспекти корупції як соціально-правової та кримінологічної проблеми в своїх наукових працях висвітлюють Л. Багрий - Шахматов, В. Васільєв, Д. Дзвинчук, В. Коммиссаров, Б. Кузьменко, В.Лаптеакру, Є. Мартинчик, М. Мельник, Є. Невмержицький, С. Пундей, М. Хавронюк, Ф.Шульженко й ін.

Беручи до уваги виконані дослідження, необхідно зауважити, що цілісного дослідження діяльності студентського самоврядування як суб'єкта профілактики проявів ознак корупції в ВНЗ ще не було, тому вивчення цієї проблеми є актуальним і потребує детального розгляду.

Мета статті – вивчення можливостей діяльності органів студентського самоврядування щодо профілактики проявів ознак корупції в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

У національній доктрині розвитку освіти в Україні наголошується на тому, що «освіта має стати найважливішим чинником гуманізації суспільно-економічних відносин, формуванню нових життєвих орієнтирів особистості, а також, що освіта мусить активно сприяти формуванню нової ціннісної системи суспільства – відкритої, варіативної, духовно та культурно наповненої, толерантної, здатної забезпечити становлення громадянина і патріота, консолідувати суспільство на засадах пріоритету прав особистості, зменшення соціальної нерівності.

Так Л. Оран-Лембрик зазначає, що однією з основних функцій освіти є передавання й поширення культури в суспільстві. За допомогою інституції освіти відбувається передавання від покоління до покоління цінностей культури (наукових знань, досягнень у галузі мистецтва, моральних цінностей і норм, правил поведінки тощо). Оскільки культура кожного народу має свої національно-психологічні особливості, то система освіти покликана підтримувати їх, зберігати неповторні й унікальні риси, сприяти прилученню до них індивіда [7, с. 322].

В єдиній структурі системі освіти України важливе місце займає вища освіта, яка не тільки забезпечує фундаментальну, наукову, професійну та практичну підготовку, а й поступово стає одним з найважливіших етапів розвитку особистості людини. Тому одним з основних практичних завдань діяльності вищого навчального закладу є забезпечення умов, які унеможливають виникнення в навчально-виховному процесі будь-яких проявів ознак корупції, та формування нетерпимого ставлення до правопорушень взагалі та намагання протидіяти їм. І студентство як особлива соціальна група людей повинно відігравати одну з основних ролей у забезпеченні контролю за навчально-виховним процесом в ВНЗ. На цей час є

потреба у розвитку громадянської свідомості, а саме в усвідомленні нового статусу особи, що навчається у ВНЗ.

В Україні ідеї самоврядування обстоювали М. Грушевський, М. Драгоманов, О. Рамонович-Славатинський, І. Франко та ін. Заслужують на увагу розробка практики самоврядування в навчально-виховному процесі А. Макаренка, який не тільки теоретично обґрунтував проблему, а й практично організовував діяльність у колоніях імені Горького та імені Держинського [5, с. 880]. Треба зазначити, що поширення студентського самоврядування почалося з появою на Європейському континенті, а згодом і в Америці, перших вищих навчальних закладів. Період навчання у вузі – це час, в який відбувається активне формування особистості. Період цей характеризується оволодінням усім різноманіттям соціальних ролей дорослої людини, отриманням права вибору, набуття певної юридичної та економічної відповідальності, можливості включення в усі види соціальної активності (аж до державного рівня) [9, с. 48]. Тому одним з факторів розвитку студентського самоврядування є пошук можливостей осіб, що навчаються самостійно організовувати свою діяльність, особливо якщо навчально-виховний процес не відповідає їх інтересам та потребам часу.

Як зазначено в новому тлумачному словнику української мови самоврядування – це форма управління, за якого суспільство, певна організація, господарська чи адміністративна одиниця тощо має право самостійно вирішувати питання внутрішнього керівництва [6, с. 236]. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» органи студентського самоврядування приймають акти, які регламентують їх організацію та діяльність; проводять організаційні, наукові, культурно-масові, спортивні, оздоровчі заходи; сприяють працевлаштуванню осіб, що навчаються в вищому навчальному закладі, розпоряджаються коштами та іншим майном які є на їх балансі та банківських рахунках. Аналізуючи наведене вище можна стверджувати що студентське самоврядування - це орган громадського самоврядування який забезпечує захист прав та інтересів осіб, що навчаються, а також їх участь в управлінні вищим начальним закладом і який має право самостійно вирішувати питання, що входять до його компетенції. Тому, на наш погляд, одним з особливих значень студентського самоврядування полягає в тому, що воно повинно сприяти формуванню в осіб що навчаються нетерпимого ставлення до будь яких правопорушень, в тому числі і проявів ознак корупції, та намагання протидіяти їм.

Поняття «корупція» походить від латинського слова *corruptio*, що в перекладі означає псування, розбещування, підкупність, продажність. У зв'язку з нормативно-правовим вакуумом, який утворився нині в законодавстві України щодо правового регулювання питань корупції, офіційного розуміння цього поняття в нашій державі не існує. Так «Великий енциклопедичний юридичний словник» під корупцією розуміє соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних із неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб... [3, с. 406]. Соціологічна енциклопедія визначає корупцію як порушення суб'єктами суспільних відносин правил і норм, передусім юридичних, у корисливих інтересах з метою отримання певних вигод [11, с. 197]. Аналізуючи наведені вище та інші підходи до визначення сутності поняття корупція, у нашому дослідженні під корупцією ми будемо розуміти соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язане із неправомірним використанням уповноваженими суб'єктами суспільних відносин правил та норм з метою задоволення особистих інтересів або інтересів третіх осіб. Корупційні діяння є складним соціальним явищем і можуть проявлятися у різних формах (перевищення повноважень, одержання хабара, надання певним особам необґрунтованих переваг та ін.), і завжди мають зв'язок з неправомірним використанням особою наданих їй певних повноважень.

Корупція є одним з основних чинників загрози соціально-економічних, політико-правових та міжнародних напрямів розвитку держави. Корупція підриває авторитет державних інституцій, обмежує певні права та свободи людини, порушує принципи соціальної справедливості, призводить до викривлення певних духовних, моральних та інших соціальних цінностей. В основі корупції лежать такі вікові традиції взаємовідносин у суспільстві як «послуга за послугу», «ти мені – я тобі» тощо. Тому в більшості випадків корупційні діяння не тягнуть за собою скарг, оскільки сторони одержують взаємну вигоду від них [12, с. 89]. Існує

припущення, що чим триваліший період корумпованості, тим складніше з нею боротися, оскільки формується певна субкультура корупційної поведінки, за допомогою якої наступникам передаються притаманні їй норми та правила. Корупцію можна розглядати як певну соціальну патологію. Науково-психологічні дослідження стверджують, що якщо вчасно не припинити прояви передзлочинної поведінки, тоді вони закріплюються в поведінкові стереотипи, формується асоціальний стиль поведінки, який при відповідних умовах може перерости в усталений антисоціальний тип поведінки [4, с. 421].

Спираючись на наукові дослідження вчених, зокрема В. М. Дрьоміна, який стверджує, що кожна соціально-політична та економічна система породжує на світ свій особистий різновид корупції і що не існує жодної системи, яка не була б так чи інакше зачеплена цим явищем, можна дійти висновку що система вищої освіти, як державна інституція, потенційно також може належити до таких, що заражена корупцією.

Щодо проявів ознак корупції в вищому навчальному закладі треба зазначити, що слово «прояв» новий тлумачний словник української мови визначає як: 1. Дію, процес, що робить явним, помітним чий-небудь стан, чийсь почуття, наміри і таке інше. 2. Форму, в яку втілюється, в якій спостерігається що-небудь. «Ознака» – риса, властивість, особливість кого-, чого-небудь; прикмета, особливість, ознака, познака [6, с. 445]. Враховуючи ці положення, ми зробили спробу визначити прояви ознак корупції в ВНЗ як діяння, в яких спостерігаються риси корупції, одним з суб'єктів яких є науково-педагогічний або педагогічний працівник і які відбуваються в формі перевищення повноважень, одержання хабара, надання певним особам необґрунтованих переваг та ін. Протидія проявів ознак корупції лише юридичними нормами не є дуже ефективна. Велика увага повинна приділятися усуненню причин та умов, що сприяють корупційним діянням.

До основних чинників корупційних проявів, в тому числі у системі вищої освіти, можна віднести: 1. Значне послаблення державного контролю за виконанням правових норм, що породжує у посадових осіб, схильних до корупційних діянь, відчуття безкарності. 2. Правова неосвіченість більшості громадян, щодо їх правового статусу. 3. Відсутність системи виховання у відповідальних осіб патріотичних почуттів, моральних, професійних якостей, розуміння, що корупція підриває авторитет і силу держави, етичні основи суспільної свідомості. 4. Недостатня кількість громадських об'єднань, незалежних недержавних структур для зростання активності населення у боротьбі з корупцією. 5. Наявність суперечностей, коли на фоні збільшення кількості заможних і багатих людей, зростання їхніх прибутків, багато осіб, що отримують заробітну плату з державного бюджету та наділених відповідними повноваженнями, не мають навіть помірного достатку тощо.

Відповідно до положень Закону України «Про вищу освіту» вищій навчальний заклад – це освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їх покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також здійснює наукову та науково-технічну діяльність. Основною метою діяльності ВНЗ є забезпечення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти, підготовка фахівців для потреб України. В процесі навчально-пізнавальної діяльності, взаємодії та спілкування з учасниками навчально-виховного процесу вузу в особи, що навчається, формується громадянська позиція, приходить розуміння необхідності виконання соціальних норм, які висувуються навчальним закладом з метою формування певної поведінки та властивостей. Тому прояви ознак корупції у вузі значною мірою не дають змоги для самореалізації особистості, в результаті чого виникає соціальне напруження серед осіб, що навчаються, а це веде до постійного пошуку ворога, цинізму, заздрості, егоїзму та ін., що перешкоджає реалізації та творчому прогресу особистості.

Слово «профілактик» походить від грецького слова *prophylaktikos* – запобіжний і визначає його як сукупність заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню будь-чого, на збереження порядку тощо [10, с. 772]. Тому під профілактикою проявів ознак корупції в ВНЗ ми розуміємо сукупність заходів, організовані суб'єктами профілактики, які спрямовані на запобігання виникненню і поширенню в навчальному закладі перевищень

повноважень, одержання хабара, надання певним особам необґрунтованих переваг та інше. Суб'єкт – особа, група осіб, організація і таке інше, яким належать активна роль у певному процесі, які є носіями певних прав і обов'язків [6, с. 469]. До загальних суб'єктів профілактики корупції треба віднести Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, Службу безпеки України, Генеральну прокуратуру України, Міністерство внутрішніх справ, органи місцевого самоврядування, засоби масової інформації, громадські організації, окремі громадяни та ін. До суб'єктів профілактики проявів ознак корупції в ВНЗ ми відносимо керівника навчального закладу, керівників відповідних підрозділів (інститути, факультети, відділення та інші), вчену раду, ректорат, деканати, науково-педагогічних та педагогічних працівників, органи громадського самоврядування, профспілкові організації, органи студентського самоврядування та інші.

У зв'язку зі змінами до Закону України «Про вищу освіту», які відбулися в 2010 р., студентське самоврядування увійшло в новий етап розвитку своєї діяльності. Зокрема, якщо до прийняття змін органи студентського самоврядування займались переважно на добровільних засадах, з обмеженими обов'язками, то відтепер їх повноваження мають велике значення у побудові навчально-виховного процесу всього вищого навчального закладу. Так у відповідності до статті 38 Закону тільки з погодженням з органами студентського самоврядування в вищому навчальному закладі приймаються рішення щодо: відрахування осіб, що навчаються в вищому навчальному закладі, та їх відновлення; переведення осіб, що навчаються в вищому навчальному закладі за контрактом за рахунок коштів фізичних чи юридичних осіб на навчання за державним заказом та навпаки; призначати заступника декана, проректора, які відповідають за роботу зі студентами; поселення осіб, що навчаються в вищому навчальному закладі, в гуртожиток та їх виселення; Затвердження рішень з питань студентських містечок та гуртожитків для мешкання в ВНЗ. Також не менш 10% Вчених рад усіх рівнів вищого навчального закладу повинні складати представники осіб, що навчаються в ВНЗ; 10% Вищого колегіального органу громадського самоврядування повинні складати представники осіб, що навчаються в ВНЗ та інше. Всі ці повноваження дають можливість студентському самоврядуванню створювати умови по недопущенню правопорушень та бути активним суб'єктом, профілактики та спрямовувати свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, щодо випередження, обмеження та усунення проявів ознак корупційних діянь в вищому навчальному закладі.

Так, в Одеському національному університеті (ОНУ) імені І. І. Мечникова нові норми Закону «Про вищу освіту» щодо повноважень органів студентського самоврядування були реалізовані через внесення відповідних змін до статуту університету. Також шість осіб (це 10% всього складу ради) з числа осіб, що навчаються в університеті, були делеговані органом студентського самоврядування з правом голосу до Вченої ради університету. Це дає змогу представникам органів студентського самоврядування висловлювати та визначати свою позицію щодо всіх рішень, які проходять через цей колегіальний орган, та реалізовувати повноваження щодо профілактики будь-яких правопорушень, зокрема проявів ознак корупції в навчальному закладі. Біля 10 представників, що навчаються в університеті, делеговані до вищого колегіального органу громадського самоврядування загальних зборів (конференції) трудового колективу університету, зокрема де вирішувалось питання щодо обрання претендента на посаду керівника університету т інше. Так, за останній рік, у погодженні з Радою студентського самоврядування ОНУ, були призначені проректор з науково-педагогічної роботи, заступник декану економіко-правового факультету, переведене з навчання за контрактом, на навчання за державним заказом десятки студентів університету тощо.

На жаль, мусимо констатувати, що негативний й руйнівний вплив корупції поширився майже в усі напрями діяльності нашої держави. Діяльність щодо запобігання проявів корупції в більшості випадків не стала стратегічною для багатьох державних інституцій. Загальновідомо, що вуз є носієм певних соціальних цінностей та відповідних норм поведінки в суспільстві, а також, що наступність поколінь, загальнокультурна цілісність суспільства багато в чому залежить від вищої школи. Тому дослідження щодо запобігання виникненню і поширенню проявів ознак корупції в ВНЗ потребує глибокого та системного вивчення. Ми намагались висвітлити у статті проблему корупції та окреслити можливості студентського самоврядування

в профілактиці проявів ознак цього явища у ВНЗ. Вважаємо, що дедалі в педагогічних дослідженнях потрібно шукати відповіді на питання щодо удосконалення та підвищення шляхів протидії проникненню корупції у вузи та ефективного залучення до цього процесу всіх учасників навчально-виховної процесу. Перспективним є також подальше вивчення закордонного досвіду щодо убезпечення від проявів корупції в навчальних закладах та ролі інших суб'єктів профілактики в цьому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багрий-Шахматов Л. В. Уголовно - правовое и криминологические проблемы коррупции, теневой экономики и борьбы с ними / Л. В. Багрий-Шахматов. – Одесса: Латсар, 2001. – 530 с.
2. Бондар Т. І. Студентське самоврядування у вищих навчальних закладах США: особливості становлення та сучасний стан: навч. – метод. посіб / Т. І. Бондар. – Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 132 с.
3. Великий енциклопедичний юридичний словник / ред. Ю. С. Шемшученко. – К. Юридична думка, 2007. – 992 с.
4. Еникеев М. И. Общая, социальная и юридическая психология: учебник для вузов / И. М. Еникеев. – СПб.: Питер, 2003. – 752 с.
5. Енциклопедія освіти / головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Новий тлумачний словник української мови: у трьох томах / укладачі В. С. Яременко, О. М. Епіпушко. – К.: Аконтіт, 2008.
7. Оран Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн. 2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. / Л. Е. Оран Лембрик. – К.: Либідь. 2006. – 560 с.
8. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
9. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрів і аспірантів. / Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. – К.: ТОВ Філ-студія, 2006. – 320 с.
10. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
11. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Г. Городяненко. – К. Академвидав, 2008. – 456 с.
12. Шульженко Ф. П. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері економіки: навч. посібник / Ф. П. Шульженко. С. В. Невмержицький. – К.: КНЕУ, 2003. – 171 с.